

Paul Collier: Exodus. Jak migrace mění náš svět.

1. vydání. Praha: Libri, 2017, 260 stran. ISBN:978-80-7277-557-6.

DOI: <<https://doi.org/10.32422/mv.1574>>, recenze publikována online 2. prosince 2018.

Kniha Paula Colliera *Exodus* se snaží podat ucelený přehled o dopadech migrace na různé aktéry a přináší pohled na mezinárodní migraci z perspektivy přijímajících zemí, migrantů samých i těch, kteří zůstali v zemi původu. Cílem knihy je nabídnout informace z rozličných akademických studií zabývajících se migrací a rozebrat politické, ekonomické a sociální důsledky migrace. Collier chce dle svých slov rozbít tabu, které v době vzniku knihy přetrvávalo ve veřejném diskurzu, mluvit o migraci a zjistit, kolik migrace je „přiměřené“. Kniha navrhuje nastavení systému globálních kvót, jenž by zahrnoval lidi, kteří by se stěhovali z chudších zemí do těch bohatých, tak aby migrace neměla negativní vliv na země původu a na hostitelské země. Autor chce zjistit, jaký je optimální počet migrantů, tak aby migrace měla přínos pro zemi původu a hostitelskou zemi. Ale je možné stanovit konkrétní číslo? A dovede kniha smířit dva tábory lidí – ty, kteří chtějí otevřené hranice, a ty, kteří chtějí migraci zamezit? Collier sám sebe prezentuje jako nestranného arbitra, ale migrace je otázka, která nemůže zůstat neutrální, a Collier do knihy přenáší některé své morální postoje. Pouští se také do názorové bitvy s ostatními autory, kteří však v knize nedostali patřičný prostor, a tak jeho argumentace podložena studii a příklady, s nimiž sám souzní, dostává trhliny.

Paul Collier je profesorem na Blavatnik School of Government na Oxfordské univerzitě. V minulosti se zabýval tématem chudoby v rozvojových zemích a zkoumal vliv občanských válek. Jeho kniha *Miliarda nejchudších (The Bottom Billion)*, která byla jednou z nevlivnějších knih v oblasti rozvojových studií, se zabývá vlivem rozvojové pomoci na rozvojové země. Zatímco v této knize zmínil emigraci a remitence jako jednu z rozvojových strategií pro země, které nemají přístup k moři, v knize *Exodus* už lze sledovat částečné obrácení perspektivy k zemím přijímajícím a k dopadu na ně. Kniha v originále vyšla v nakladatelství Oxford University Press v roce 2013, kdy sklídila velkou pozornost a částečně také kritiku. Českým čtenářům se poprvé představila v roce 2017, kdy ji vydalo nakladatelství Libri. Rozhodnutí českého nakladatele dát na obálku fotografii migrantů a uprchlíků na gumovém voru jen přispívá k polarizaci debaty a k protimigračním náladám v české společnosti.

Cílem knihy je podle autora změnit otázku, zda je migrace dobrá, nebo špatná, na otázku, kolik migrace je vhodné. Zároveň se pokouší odpovědět na to, zda je migrační politika přiměřená, ale tuto otázku si pokládá z privilegované perspektivy západních zemí, protože pouze tyto země mají reálnou možnost své migrační politiky nastavovat.

Kniha je rozdělena do pěti částí. První část řeší migraci jako „společenské tabu“ a to, proč migrace roste. Nicméně přestože roste migrace, roste také celosvětová populace a procento migrantů v populaci zůstává přibližně stejné – okolo tří procent. Za posledních pět let se však debata o migraci v Evropě rozvinula i kvůli takzvané uprchlické krizi z let 2015 a 2016, a není tak možné i nadále mluvit o tabu. Druhá kapitola knihy „Hostitelské společnosti: vítání přistěhovalců nebo roztrpčení“ se věnuje hostitelské společnosti a sociálním a ekonomickým následkům migrace. Následuje část s názvem „Migranti: pocity křivdy nebo vděčnost?“, která se věnuje migrantům samým. Další kapitola se zaměřuje na osoby, které zůstávají v zemích původu. Tato kapitola znovu otevírá politické a ekonomické důsledky migrace, tentokrát z perspektivy zemí původu. Poslední část se věnuje migračním politikám a jejich možnému nastavení v souladu s doporučeními autora.

Kniha stojí spíše stranou aktuálního výzkumu v migračních studiích, nicméně prezentuje některá teoretická východiska, i když je často nepojmenovává. Tím prvním je

neoklasická ekonomická teorie, která tvrdí, že rozdíly v příjmech způsobují migraci (Todaro 1969). Collier v sobě nezapře rozvojového ekonomu, který komplexní otázky lidské psychologie jako rozhodnutí migrovat převádí na ekonomické ukazatele. Druhým východiskem jsou takzvané mezilehlé překážky v migraci z teorie Everetta Leeho (1966), které se objevují například v tvrzení, že „*existují nesčetné ekonomické, právní a sociální překážky, které jsou v souhrnu důležité a které znamenají, že migrace je vlastně investicí*“ (s. 35). Dalším teoretickým východiskem, s nímž autor pracuje, je teorie sítí, která by si také zasloužila zmínku, vzhledem k velké pozornosti a objemu literatury, které se jí v poslední době dostává (Boyd 1989). V části zaměřené přímo na migranty se také mluví o nové ekonomii pracovní migrace. Ta tvrdí, že některá rozhodnutí nedělají migranti samotní, ale rozhodují se celé domácnosti a migrace zároveň funguje jako forma pojištění (Stark 1991).

Kniha neřeší nové teoretické přístupy k migraci, jako například postnárodní občanství (Soysal 2012), ani nic dalšího, co by narativ knihy komplikovalo. Nezabývá se ani rolí genderu v migraci, a tak se v knize na s. 186 dočteme o tom, že zahraničními pracovníky „*mohou být přivedeny manželky nebo matky*“, přestože téměř polovina migrantů jsou ženy a v některých zemích tvoří ženy většinu emigrantů. Knize také chybí narativy dětí migrantů, kromě velmi obecných zmínek typu, že záleží na tom, jak dobře se integrují do hostitelské společnosti. Kniha dále většinou zůstává na makroúrovni a jediný opravdu působivý osobní příběh se týká Colliera, když popisuje migrační historii své rodiny a svou pozici příslušníka „*hypermobilní*“ společenské vrstvy. Dostáváme se tak k paradoxu, že si Collier chce užívat svých četných dlouhodobých pobytů v zahraničí, ale nechce riskovat snížení sociální koheze v rámci společnosti, která by mohla nastat s vyšší mírou migrace.

Diaspory jsou v knize zmiňovány ve všech třech hlavních kapitolách a autor udává, že míra migrace závisí na velikosti diaspory. Na některých místech knihy jsou grafy popisující absorpci diaspor do většinové společnosti, ale většinou nejsou v textu podrobně popsány a čtenářům nemusí být jasné, co ukazují. To, kolik migrace je dle autora nejlepší, závisí na tom, „*jak rychle přistěhovalci splynou s domorodci*“ (s. 49). Uvádí zde také, že „*náklady na migraci jsou značně sníženy, pokud je v hostitelské zemi přítomna diaspora ze země původu*“ (s. 35), což je tvrzení konzistentní s teorií sítí. V případě neřízené migrace a nízké míry absorpce diaspor do společností může docházet k neúměrnému navyšování diaspor, což může vyvolat sociální důsledky pro hostitelské země. Collier bere jazykovou vzdálenost mezi „*kulturami*“ jako něco daného a ukazatel toho, jak rychle se budou migranti integrovat. Proto udává, že migranti z Mexika se v USA budou integrovat lépe než migranti z Bangladéše ve Velké Británii. Nicméně toto tvrzení je problematické, protože integrace závisí i na akceptaci a míře rasismu v hostitelské společnosti.

Collier uznává, že ekonomické důsledky migrace jsou pro hostitelské společnosti malé, a to jak v pozitivním, tak negativním smyslu. O soupeření s místními obyvateli byla v Dánsku nedávno vypracována studie, která se zaměřila na porovnání výsledků na pracovním trhu u místních málo kvalifikovaných obyvatel v důsledku imigrace osob do nízkopříjmových profesí (Foged – Peri 2016). Místní pracovníci nebyli kvůli nově příchozím znevýhodňováni ani nepřišli o práci, a naopak se přesunuli do méně fyzicky náročných pozic. Naopak migranti mohou o tyto pozice soutěžit mezi sebou, což je podle Colliera jednou z nevýhod migrace. Collier také píše o sociálních důsledcích migrace. Jako stavební kámen společností autor vnímá vzájemnou spolupráci a úctu (sociální kapitál), které se v důsledku rychlé migrace mohou narušit, protože se množství sociálního kapitálu v různých společnostech liší. Dalším vlivem na hostitelské společnosti může být obrácení trendu stárnutí populace, které je však jen dočasné, než se migranti uzpůsobí normám hostitelské společnosti.

Collier také diskutuje o vlivu migrace na samotné migranty. Ti jsou podle něj jak vítězi, tak poražení v migraci. Vítězi jsou proto, že se jim mnohonásobně zvýší mzdy

oproti příjmům v zemi původu. Další výhodou může být podpora vzdělání, kterou lidé s perspektivou emigrace do vzdělání investují (a to i jako pojistku). Jak píše Collier (s. 51), „*ti, kteří měli štěstí a dostali se na zebrík, by ho za sebou neměli vytažovat*“. Myslí tím, že lidé, kteří měli příležitost migrovat, by tuto příležitost neměli ubírat dalším potenciálním migrantům, ale zároveň píše o tom, že pro migranty by z čistě utilitárního hlediska bylo nejlepší, kdyby okamžitě po imigraci hlasovali pro omezení migrace.

Collier také zmiňuje globální daň, kterou by migranti mohli odvádět a tím přispívat zemím původu. Nicméně toto zdanění by migranty, kteří mohou mít nižší mzdu v porovnání s hostitelskou populací, mohlo neúměrně zatěžovat. Migranti už domů posílají remitence (v českém překladu vágně označované jako „*zpětné transfery*“), které se liší pro jednotlivé skupiny osob – od padesáti procent výdělku, který posílají Senegalci žijící ve Španělsku, po dvě procenta, která posílají Turci žijící v Německu. Dalším důležitým aspektem je kvalifikace migrantů. Nejpřínosnějším typem migrace je pak podle Colliera migrace za vzděláním, přičemž by se však tyto lidé měli vrátit zpět do země původu, tak aby byl efekt pozitivní pro všechny. Státy by měly usilovat o co nejkvalifikovanější migranty, což ale vede k tomu, že tyto lidé mohou chybět v zemích původu, kde by mohli vytvářet tlak na demokracii a lepší vládnutí. Podle Colliera a některých dalších studií může migrace vést k transferu norem a politických hodnot (sociálních remitencí).

Při popisu vlivu na země původu se Collier zaměřuje na ty nejhudší země a tvrdí, že při absenci kontrol by emigrace z nejhudších zemí akcelerovala a tyto státy by čelily exodu. Tvrdí, že „*téměř všechny chudé malé státy končí v procesu migrace jako poražené*“ (s. 173), a jako příklad udává Haiti, z něž odešlo pětáosmdesát procent vzdělaných lidí. Z těchto rozhodnutí viní „*sobecká rozhodnutí emigrantů*“. Migranti dále mohou situaci v zemích původu měnit i na dálku prostřednictvím svých kontaktů a vlivu. Collier je však spíše skeptický a uvádí příklad Zimbabwe, kde tamní diaspora má jen malý vliv na politickou situaci v zemi původu. Vliv arménské diasporu na vnitropolitickou situaci v Arménii, který je zásadní, ale úplně přechází.

Collier přináší kontroverzní tvrzení, že kultury v rozvojových zemích, v kombinaci s normami a institucemi v dané zemi, jsou příčinou jejich chudoby. Toto tvrzení však nebere v potaz historické nespravedlnosti, kterých se mnohým zemím dostalo. Collier dále píše o tom, že „*migranti budují kolonie v hostitelských státech, přesměrovávají jejich zdroje, soupeří s místními chudými obyvateli a podkopávají jejich hodnoty*“ (s. 11). Toto tvrzení ukazuje na nepochopení propojení kolonialismu a migrace. Migrace podle něj může ohrozit pocit národní solidarity, ale přestože migrace celkově přináší více globálního užítku, Collier jde cestou národního protekcionismu a limitů. V závěru knihy doporučuje zavedení „stropů“ na migraci, výběr imigrantů, jejich integraci a legalizaci v případě migrantů, kteří se už v zemi nacházejí.

Knihy není psána neutrálním stylem a sám Collier to přiznává, když píše, že chtěl, aby byla přístupná pro všechny. Collier sám sebe stylizuje do role odborníka na migraci a jako finálního arbitra, který chce určit, v jaké míře je migrace ještě přijatelná. Žádné konkrétní číslo zde nepadne, ale přesto se na konci knihy dočteme, že mnohé země jsou pravděpodobně ještě daleko od této hranice a mohou ji navyšovat. V knize najdeme na několika místech citáty jako „*dal jsem se tedy do práce a pokusil se získat spolehlivé odpovědi*“ (s. 158), což někoho může odradit, zvláště pokud tuší, že na některé otázky spolehlivé odpovědi těžko získáme. Vzhledem k silným tvrzením, která jsou však částečně polemikou, má kniha potenciál ještě více zpolarizovat společnost, a tedy nedělá to, co si klade za cíl. Může být však vhodná pro čtenáře, kteří se chtějí dozvědět více o migraci z perspektivy přijímajících západních zemí a nebojí se kriticky myslet a dohledávat další zdroje. Může být užitečným vstupem do problematiky, ale naše porozumění migraci nemůže zůstat jen u ní, protože jde o jev mnohem komplexnější, než jak se jej kniha snaží vylicít.

Lucie Macková

Literatura

- Boyd, Monica (1989): Family and personal networks in international migration: recent developments and new agendas. *International Migration Review*, Vol. 23, No. 3, s. 638–670.
- Foged, Mette – Peri, Giovanni (2016): Immigrants' Effect on Native Workers: New Analysis on Longitudinal Data. *American Economic Journal: Applied Economics*, Vol. 8, No. 2, s. 1–34.
- Lee, Everett (1966): A Theory of Migration. *Demography*, Vol. 3, s. 47–57.
- Soysal, Yasemine Nuhoglu (2012): Post-national Citizenship. In: Amenta, Edwin – Nash, Kate – Scott, Alan (eds.): *The Wiley-Blackwell Companion to Political Sociology*. Oxford: Wiley Blackwell, s. 383–396.
- Stark, Oded (1991): *The Migration of Labor*. Oxford: Basil Blackwell.
- Todaro, Michael P. (1969): A model of labor migration and urban unemployment in less developed countries. *American Economic Review*, Vol. 59, No. 1, s. 138–148.